

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISE

Könczei Csongor

**A kalotaszegi cigányzenészek
társadalmi és kulturális hálózatáról**

Budapest, 2007.

1. A téma felvetése

A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatának vizsgálatát több szempontból is egy igen érdekes és fontos feladatnak tekintem. Általában a hivatásos falusi muzsikusként tevékenységét vagy csak kizárólag zenei, vagy csak egy adott faluközösség és az őt kiszolgáló zenész szociális és gazdasági viszonyai szempontjából kutatták. Ugyanakkor mind az etnomuzikológiai, mind az etnográfiai kutatásból hiányolom azt a szemléletmódot, amely egy teljesebb és komplexebb rálátást biztosítana a felvetett témakörnek. Itt elsősorban arra gondolok, hogy a falusi cigányzenészeknek mind a szakmai tevékenységét, mind a mindennapi életmódját meghatározza, és egyben jól körülhatárolja egy olyan hálózat, amelynek leírása kiterjed ennek a közösségnek a teljes életvitelére, ezért magát a kutatást is egy sokkal összetettebb látásmód kell, hogy jellemezze.

A témakör vizsgálatát két hipotézissal köré építem, amelyek által megpróbálom kifejteni magának a hálózatnak a fogalmi körülírását is.

Az első hipotézissal:

- A cigánymuzsikusként számára a „zenészsakma” egy igen jól körülhatárolható, szinte „céhszerű” társadalmi és kulturális entitást jelent.
- Ennek az entitásnak pedig jól körülhatárolt szabályai vannak, amelyek eleve meghatározzák egy-egy cigánymuzsikusként sorsát. Mindezek tartalmazzák a nevelés, azaz a szocializáció, a működési terület és az életpálya kialakulásának forgatókönyvét.
- Ez a „céhszerű” társadalmi és kulturális entitás egy bizonyos „hálózatként” (‘network’) működik, amelyet szociális, gazdasági, és kulturális kapcsolatok, rokoni, családi viszonyok, a szakmai presztízs, a falu, vidék és a város (sőt újabban a külföld) vonzásköre, és nem utolsósorban a folyamatosan változó divathullámok határoznak meg.

A második hipotézissal:

- A tradicionális „zenészvilág” jelenleg úgy alakul át, hogy csak a tartalom változik, a forma kevésbé – amennyiben az átalakulás folyamatának a végkifejlete nem a teljes felbomlás lesz.
- A kalotaszegi cigányzenészek nemcsak őrizték és közvetítették, hanem közvetett és közvetlen módszerekkel alkották is a tánczenei hagyományt. Ezért a folyamatos változást valószínű, hogy ők maguk is előidézték, mivel folyamatosan meg akartak felelni a piaci követelményeknek.
- És mivel alakították is a tánczenei hagyományt, befolyásolják magát az adott zene- és tánckultúrát is.

2. A disszertáció szerkezete

A disszertáció bevezető fejezete egy, az adott téma elméleti és módszertani kérdéseit felvevő és tárgyaló tanulmány megírásának kísérlete. Kísérlet, mert az általam felvetett és kutatott téma, a kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatának XX. századi megragadása, felvázolása és értelmezése olyan tudományelméleti, társadalomkutatási valamint módszertani kérdések elé állított, amelyek megválaszolása nagyon összetett feladatnak bizonyult. Ezt a tény tükrözi a bevezető tanulmány címe is:

I. A téma fogta kutató, avagy módszertani szinkretizmus az interdiszciplinaritás határán

Minden adott kutatási téma alapfeltétele egy jól meghatározott, koherens kutatási módszer alkalmazása. Mivel a cigánymuzikusokkal foglalkozó magyar etnomuzikológiai és etnográfiai szakirodalom nem tartalmaz hálózat kutatásokon alapuló közléseket, kénytelen voltam először magát a hálózat kutatás problematikáját körüljárni a doktori disszertációm bevezető fejezetében, az alábbi alpontok szerint:

2. A hálózat kutatás története

2.1 A hálózat kutatás szociálpszichológiai előzményeiről

2.2 A hálózat kutatás szociológiai és szociálintropológiai előzményeiről

2.3 A network analysis, mint önálló kutatási módszer

- 2.4 A társadalmi hálózatkutatás intézményesüléséről
- 2.5 A társadalmi hálózatkutatás: elemzési módszer, paradigma vagy tudományág?
- 2.6 Társadalmi hálózatkutatás az interdiszciplinaritás határán
- 3. A társadalmi hálózatkutatás elméleti és módszertani kérdéseiről
  - 3.1 A szociológiai hálózatkutatásról, a hálózatelemzés alapfogalmairól
  - 3.2 A szociológiai hálózatelemzés módszertanáról
  - 3.3 A szociálanropológiai hálózatkutatásról
  - 3.4 A szociálanropológiai hálózatelemzés módszertanáról
  - 3.5 A társadalmi hálózat modellezéséről, feldolgozásáról és értelmezéséről
  - 3.6 Hálózatkutatás az etnográfiai leírásban
- 4. A felvetett tematikához kapcsolódó kutatási módszerek összegzése
  - 4.1 A társadalmi hálózatkutatás lehetséges alkalmazásáról a történetiség dimenziójában
  - 4.2 Kitekintés – egy hasonló kutatási tematika módszertani és elméleti alapvetéseiről¹
  - 4.3 Következtető kérdések

A disszertáció második fejezete a kalotaszegi cigányzenészek XX. századi működésének történeti áttekintése a kutatás rendelkezésére álló adatok és források alapján, ugyanakkor – a vonatkozó szakirodalom bemutatása révén – kutatástörténet is:

II. A „nevenincs” muzsikuskok. A kalotaszegi cigányzenészek XX. századi működésének történeti áttekintése

A fejezet első részében megpróbáltam a rendelkezésemre álló adatok alapján összefoglalni és egyben meghatározni, hogy kik voltak az elmúlt évszázad kalotaszegi cigányzenészei, illetve szükségesnek éreztem a felvetett kérdés két definiálásra váró fogalmát tisztázni: ki is a cigánymuzsikusk, illetve ki számít kalotaszeginek? Tettem mindezt az alábbi alpontok szerint:

1. Kik a kalotaszegi cigánymuzsikuskok?

1.1 A falusi cigánymuzsikusk és a magyar népzene kutatás

¹ A hivatkozott kutatás Békési Ágnes *A magyarországi muzsikusk cigánycsaládok szocializációs stratégiái és kapcsolati hálózata* című tanulmányára vonatkozik. In: *Kisebbségkutatás*, 11. évf., 2002/1 sz., letöltve 2004 november 1-én: <http://www.romapage.hu/rovatok/tud/tudomany.php?id=143>.

1.2 Ki számít kalotaszeginek?

1.3 A tárgy meghatározása

A fejezet második részében a rendelkezésemre álló forrásanyagok alapján összefoglaltam a kalotaszegi cigányzenészek XX. századi működését érintő adatokat, majd értelmeztem a kutatás írott dokumentumait (vagy éppen a szakirodalmi forráshiányt), s végül felvázoltam egy, a témára vonatkozó hálózatelemzés esélyeit:

2. Adatok a kalotaszegi cigányzenészek XX. századi működéséről

2.1 A kutatás rendelkezésére álló adatok

2.2 Hogyan nem írtak a kalotaszegi cigányzenészekről?²

2.3 Egy hálózatelemzés esélyeiről

Az adott téma elméleti és módszertani kérdéseit felvezető és tárgyaló fejezete, majd a kalotaszegi cigányzenészek XX. századi működésének történeti áttekintése után sor került magára a konkrét elemzésre:

III. A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról

A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatát három, egymással természetesen szorosan összefüggő és egymást meghatározó, de külön-külön is körülírható részhálózaton keresztül tárgyalom, a kutatás rendelkezésére álló adatok és források alapján felvázoltam a kalotaszegi cigányzenészek működési, társadalmi és gazdasági hálózatát, a következő kérdésköröket érintve:³

1. A kalotaszegi cigányzenészek működési hálózatáról

1.1 A zenészsakma választása és elsajátítása

1.2 A repertoár, mint a működési terület meghatározó tényezője

1.3 A bandában való muzsikálás

1.4 A „kollegák”: szakmai kapcsolatok és értékítéletek

1.5 A kalotaszegi cigányzenészek működési területéről

² A vonatkozó szakirodalom megismerésével a kalotaszegi cigányzenészek etnográfiai leírását szerettem volna áttekinteni és összefoglalni. De mivel ez utóbbi munkafolyamat szembesített egyrészt a szakirodalmi forráshiánnyal, másrészt a magyar néprajzi gondolkodás szemléleti korlátjaival, vállalkozásom csak a „hogyan nem írtak a kalotaszegi cigányzenészekről” összefoglalására szorítkozhatott.

³ Az elemzést hét ábrával, két térképpel, valamint egy melléklettel (*A XX. században működő kalotaszegi cigányzenészek, cigányzenekarok, cigányzenész családok*) tettem szemléletesebbé.

- 1.6 A kalotaszegi cigányzenészek működési hálózata
- 2. A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi hálózatáról
  - 2.1 A zenészstátus és az identitás kérdése
  - 2.2 A „kettős” periféria: átjáró a kultúrák között?
  - 2.3 A kalotaszegi cigánymuzsikusok mobilitásáról
  - 2.4 Cigányzenész a többségi társadalom szociális hálójában
  - 2.5 A kalotaszegi cigánymuzsikusok rokonsági kapcsolathálójáról
  - 2.6 Zenészdinasztiák. És a többiek?
- 3. A kalotaszegi cigányzenészek gazdasági hálózatáról
  - 3.1 Zenészfogadás Kalotaszegen
  - 3.2 A zenészek közötti rokonsági kapcsolatok gazdasági vetületeiről
  - 3.3 A zenészsakmán kívüli megélhetési forrásokról
  - 3.4 A zenészstátus a falusi hétköznapiakban
  - 3.5 A városi táncházakban való muzsikálás és a külföldi utak anyagi vetületeiről
  - 3.6 A „piac” változása és felbomlása

A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatainak értelmezése felvett néhány további, a problémakör kulturális vetületét érintő kérdést, ezt tárgyalja a disszertáció negyedik fejezete:

IV. A kultúrák mezsgyéjén. A kalotaszegi cigányzenészek kultúráközvetítő és –alkotó szerepéről

A kalotaszegi cigányzenészek nemcsak őrzik és közvetítik, hanem közvetett és közvetlen módszerekkel alkotják is a tánczenei hagyományt. Ezért a folyamatos változást valószínű, hogy ők maguk is előidézték, hiszen meg akartak, jobban mondva meg kellett felelni a piaci követelményeknek, s így meghatározó szerepük volt az új dallamok terjesztésében, egyúttal közösségi elfogadtatásában, s ezáltal – természetesen az improvizatív készségüktől függően – a régi tánczenei hagyomány folyamatos újraalkotásában. És ezt, a kulturális hálózatukban funkcionáló őrző és közvetítő, valamint alkotó képességüket a szakmai tudásuk tükrözi. Ugyanakkor a tánczenei hagyomány őrzése és közvetítése, azaz „megszóltatása” tulajdonképpen a tárgyalt szakmai tudáson

alapuló alkotói folyamat, ezért a cigányzenészek nemcsak előadó-, hanem egyúttal alkotóművészek is.

A disszertáció utolsó, rövid összefoglaló fejezete tartalmazza a felvetett, majd kutatott téma következtetéseit, amit a szakirodalmi jegyzék és a függelék követ. A disszertáció függelékében közölt két írásom közül az első, *A kalotaszegi cigánymuzsikusok táncalkotó és –alakító szerepének vizsgálatáról* című tanulmányom a kalotaszegi cigányzenészeket, mint a vidék különböző etnikus kultúráinak közvetítőit, kapcsolattartóit és nem utolsósorban alkotóit mutatja be, a második, *Fodor Sándor „Netti” (1922–2004)* pedig egy nekrológ, amelyet kulcsadatközlőm halálakor írtam. A függelék végén, mintegy útmutatóként mellékeltem a kutatás kérdőívét: *Kérdőív a kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról*.

3. Következtetések

A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatának feltérképezésével tulajdonképpen azt szerettem volna bizonyítani, hogy a falusi hivatásos zenészsakma művelői egymástól nem elszigetelten, hanem egy igen jól körülírható – amúgy íratlan – „szabályrendszer” szerint működtek/működnek. Ezt a szabályrendszert egy sokszintű és sokrétű hálózatrendszerként lehet feltételezni, amelyben minden részhálózat valamiféle, többé-kevésbé meghatározott kapcsolatban áll a másikkal. Így ezeknek az embereknek a szakmai működési hálózatát a társadalmi, illetve az ezzel szoros kapcsolatban lévő gazdasági hálózataik határozzák meg, de úgy, hogy azok közben döntően ettől a szakmai működési hálózattól függnék, mindez pedig kölcsönös kapcsolatban áll azzal a kultúraközvetítő és –alkotó közeggel, amelyet én kulturális hálózatnak nevezek. Ugyanakkor – felvázolva életük, működési területük kulturális és társadalmi hálózatait, s ezen kapcsolathálókon keresztül magyarázni zenész mivoltuk megélését – megpróbáltam nevesíteni is az elmúlt évszázad kalotaszegi cigánymuzsikusait.⁴

---

⁴ Ezáltal mintegy ellensúlyozva eddigi szakirodalmi névtelenségüket.

Talán egy kissé túl leegyszerűsített kép körvonalazódhat, ha a felvetett problémakört csakis strukturalista szempontok alapján elemeznénk, mivel ez a hálózatrendszer annál sokkal bonyolultabb és összetettebb, minthogy kizárólagosan egy egymásból álló részrendszerek összességének tekintsük. Ezért fontosnak tartottam a kutatás során azon elemeknek a vizsgálatát is, amelyek szintén befolyásolták a kalotaszegi cigányzenészek életét, de nem illeszthetők egyértelműen a feltételezett hálózatokba.

A jelen disszertációval egy kutatási modell megalkotására is törekedtem. Valószínűnek tartom, hogy megállapításaim más régiók „zenészhálózatával” kapcsolatban is bizonyos relevanciákkal bírnak, s ez alátámaszthatja hasonló kutatások igényét, de személy szerint a kalotaszegi cigányzenészekre vonatkozó további adatgyűjtést és adatfeldolgozást sem tekintem lezárt feladatnak, még akkor sem, ha a vizsgált közeg időközben teljesen felbomlott. (Így például ha a történeti antropológia módszereivel újabb adalékok és információk kerülnek felszínre, szintén elemezhetőek és értelmezhetőek a már kidolgozott hálózati modell kereteiben.)

Kerek tíz éve publikáltam első írásomat a kalotaszegi cigánymuzsikusról. Akkor így zártam szövegem: *„1995 novemberében Berki Ferenc Árus temetésénél tanúja lehettem egy olyan jelenetnek, amely számomra szimbólumértékű. Kalotaszegen is a cigányzenész temetés rituáléjához tartozik az, hogy a zenésztársak muzsikával kísérik utolsó útjára az elhunytat. Az Árus Feri sírját körbeálló zenekar zokogva muzsikált, az ő halálával tulajdonképpen kihalt a valamikori Árus-banda. (Berki Béla már évek óta fekvő beteg, mindkét lába amputálva van.) Később, a toron pedig Netti Sanyi bácsi kérdezte tőlem: „Engem ki fog kikísérni, ha mindegyikünk elmegy?” És az Árusokéhoz hasonlóan lassan kihálnak a hagyományos népzenei játszó régi, nagy „zenészdinasztiák”, a bánffyahunyadi „Csipások”, a bogártelki Czilikák, a kolozsi Sztojokák... a jövő valami mást hoz Kalotaszeg zenei életében.”*⁵ Hanem a „jövő” az eltelt évtized alatt nem valami mást, hanem a tradicionális kalotaszegi zenészvilág teljes körű felbomlását, megszűnését hozta. Így a jelen disszertáció a XX. század közepén működő kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatának elemezésén túl a kalotaszegi cigányzenészsakma egyik megélt és megírt epilógusának is tekinthető.

---

⁵ Könczei: 1997: 37.

ABSTRACT

On the Social and Cultural Network of the Gypsy Musicians of Kalotaszeg

My aim in outlining the social and cultural network of the Gypsy musicians of the Kalotaszeg region is in fact to prove that the professional rural musicians worked and are still working not in an isolated manner, but according to a set of unwritten rules which though can be well described. This set of rules can be conceived as a multileveled and complex network system, in which each partial network has a certain, more or less defined relation with the other. Thus the professional operational network of these people is defined by their interconnected social and economic networks, but in a manner that these networks highly depend on this professional operational network. All this is mutually connected to the environment transmitting and creating culture, which I defined as cultural network. In the meantime I drew up the cultural and social networks of their lives and operational area; I offered a certain explanation of the experience of being musician through these networks, and I also tried to name the Gypsy musicians of Kalotaszeg from the last century.

We might get a much too simple image if we analyse these issues only according to structuralist criteria, since this network system is too complex and intricate to be considered as the sum of partial systems. Therefore I found important to analyse during the research those elements which also influenced the life of the Gypsy musicians of Kalotaszeg, but which could not be inserted unambiguously into the presumed networks.

This thesis also aims at the setting up of a research model. In my opinion it is likely that my statements can be relevant concerning the musician networks of other regions as well, and this can highlight the need for similar research. Yet I do not think that the data collection and data processing on Gypsy musicians of Kalotaszeg can be considered as an accomplished task, even if the examined environment has completely disintegrated in the meantime. For example if thanks to the methods of historic anthropology further details and information are to be revealed, these data can be analysed and interpreted within the framework of the network model already established.

IRODALOM

- ANDORKA Rudolf
1988 *A családrekonstrukciós vizsgálat módszerei.* A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézetének Történeti Demográfiai Füzetei 4. Budapest, 1988/1
- BALÁZS Éva
1939 *Kolozs megye kialakulása.* Település és népiségtörténeti értekezések 3. sz., Budapest, 1939
- BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes
2004 *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004
- BARNARD, Alan – SPENCER, Jonathan (edited by)
1996 *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology.* London & New York, 1996
- BARTH, Fredrik
1996 *Régi és új problémák az etnicitás elemzésében.* In: *Regio. Kisebbség, Politika, Társadalom.* VII. évf., 1. sz., Budapest, 1996: 6.
- BARTÓK Béla
1911 *A hangszeres zene folklórja Magyarországon.* In: *Bartók összegyűjtött írásai I.* (Közreadja Szöllősy András) Zeneműkiadó, Budapest, 1966: 59–76.
1931 *Cigány zene? Magyar zene?* In: *Bartók összegyűjtött írásai I.* (Közreadja Szöllősy András) Zeneműkiadó, Budapest, 1966: 623–640.
1932 *A népdalkutatás új eredményei Magyarországon.* In: *Bartók összegyűjtött írásai I.* (Közreadja Szöllősy András) Zeneműkiadó, Budapest, 1966: 366–370.
1933 *Magyar népzene.* In: *Bartók összegyűjtött írásai I.* (Közreadja Szöllősy András) Zeneműkiadó, Budapest, 1966: 371–377.
1942 *Faji tisztaság a zenében* In: Bartók Béla: *A népzeneről.* Budapest 1981: 85–90.
- BÁLINT Ferencné
2000 *Régi ünnepi emlékek.* In: *Kalotaszeg.* XI. évf. 2. sz., Bánffyhunjad, 2000: 4., 9.
- BÁNFFYHUNYAD ÉS VIDÉKE. (Dr. Davidovics Sándor szerk.)
1899-1900 Társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági heti lap I–II. évf. Bánffy-Hunyad, 1899–1900
- BENKŐ Mária – RICCI József
1994 *Egy élő népszokás, a lónai Juhmérés.* In: *Kalotaszeg.* V. évf. 5. sz., Bánffyhunjad, 1994: 6.; 6. sz. Bánffyhunjad, 1994: 5.
- BÉKÉSI Ágnes
2002 *A magyarországi muzsikuss cigánycsaládok szocializációs stratégiái és kapcsolati hálózata.* In: *Kisebbségkutatás,* 11. évf., 2002/1 sz., letöltve 2004 november 1-én: <http://www.romapage.hu/rovatok/tud/tudomany.php?id=143>
- BOCZ János
2001 *SUNBELT XXI – konferenciaismertető.* In: *Szociológiai Szemle* 2001/3: 139–147.
- BOHANNAN, Paul – GLAZER, Mark (szerk.)
1997 *Mérföldkövek a kulturális antropológiában.* Budapest, 1997

- BOLDIZSÁR ZEYK Imre
 1992 *A jeles- és névnapokhoz kapcsolódó kalotaszegi népszokásokról. Karácsonyvárás és a karácsony köszöntése Nagypetriben (1939)* (Posta Borbála és Erzsébet gyűjtéséből közreadva).
 In: *Kalotaszeg*. III. évf. 12. sz., Bánffyhunjad, 1992: a folyóiratban mellékelt naptár hátoldalán.
- 1994a *Névnapok és jeles napok Tordaszentlászlón.*
 In: *Népismereti Dolgozatok 1994.* (Dr. Kós Károly – Dr. Faragó József szerk.)
 Bukarest, 1994: 251–265.
- 1994b *A Szent Márton-napi „asztalüléssel” bál* (A név- és jeles napokhoz kapcsolódó népszokások Tordaszentlászlón II. sorozatcím alatt).
 In: *Kalotaszeg*. V. évf. 11. sz., Bánffyhunjad, 1994: 4.
- 1996 *A kis és nagylegények karácsonyi énektanulása és a hozzá kapcsolódó karácsonyi népszokások Tordaszentlászlón.*
 In: *Kalotaszeg*. VII. évf. 12. sz., Bánffyhunjad, 1996: 2.
- 2003 *A pünkösdi ünnepkörhöz kapcsolódó hajdani népszokásunkról.*
 In: *Kalotaszeg*. XIV. évf. 3. sz., Bánffyhunjad, 2003: 5–6.
- BURKE, Peter
 2000 *Mi a történeti antropológia?*
 In: *Történeti antropológia* (Sebők Marcell szerk.)
 Replika Könyvek, Budapest, 2000: 17–21.
- CZUCZA János
 1891 *Kalotaszegi népszokások.*
 In: *Kalotaszeg*, II. évf. 6., 13. és 16. szám, Bánffy-Hunjad, 1891
- CSÁNYI Gábor – SZENDRŐI Balázs
 2004 *Szociális hálózatok.*
 In: *Beszélő* III. folyam, IX. évfolyam, 7–8. szám, 2004: 133–139.
- DESCOLA, Philippe – LENCLUD, Gérard – SEVERI-ANNE, Carlo – TAYLOR, Christine
 1993 *A kulturális antropológia eszméi.*
 Századvég Kiadó, Budapest, 1993
- ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR VI.
 1993 (Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila)
 Akadémiai Kiadó – Kriterion Kiadó Budapest-Bukarest, 1993: 58.
- FARAGÓ József
 1981 *Téli legényünnepek a kalotaszegi Kiskapuson.*
 In: *Népismereti Dolgozatok 1981.* (Dr. Kós Károly – Dr. Faragó József szerk.) Bukarest, 1981: 138–159.
- FARAGÓ József – NAGY Jenő – VÁMSZER Géza
 1977 *Kalotaszegi magyar népviselet.*
 Kriterion Kiadó, Bukarest, 1977
- FEKETE Károly
 1995 *Párválasztás a mai Kőrösfőn.*
 In: *Kalotaszeg*. VI. évf. 11. sz., Bánffyhunjad, 1995: 5.
- 2003 *A magyarbikali kézfogó.*
 In: *Kalotaszeg*. XIV. évf. 6. sz., Bánffyhunjad, 2003: 10–11.
- FÜLEMILE Ágnes
 1996 *Történeti idő és emlékezés egy kétnemzetiségű kalotaszegi községben. Kalotaszentkirály–Zentelke ikerközség.*
 In: *Regio. Kisebbség, Politika, Társadalom*. 7. évf., 1. sz., Budapest, 1996: 64–87.
- FÜLEMILE Ágnes – BALOGH Balázs
 1998 *Vázlat Kalotaszeg jelenkori társadalmáról.*
 In: *Néprajzi értesítő LXXX.* (Szacsavay Éva szerk.) Budapest, 1998: 151–172.
- GEERTZ, Clifford
 1994 *Az értelmezés hatalma.*
 Századvég Kiadó, Budapest, 1994

- GIDDENS, Anthony
1997 **Társadalmi mobilitás.**
In: Giddens, Anthony: *Szociológia.*
Osiris Kiadó, Budapest 1997: 244–249.
- HAIN, Ferenc
2005 **Egy interdiszciplináris csizma a társadalomlélektan asztalán? Hálózat-gondolat a pszichológiában és a szociálpszichológiában.**
In: *Magyar pszichológiai szemle.* 60. kötet, 2005/4: 507-526., letöltve 2005 május 6-án:
<http://www.forrasliget.primatone.hu/~hainf/privat/networkrecenzio.pdf>
- HERRMANN Antal
1890 **Kalotaszegi cigány népdalok. Herrmann Antaltól.**
In: *Kalotaszeg* I. évf. 3., 4., 7., 9. és 15. szám, Bánffy-Hunyad, 1890
1891 **Tárcza. Kalotaszegi cigány népdalok.**
In: *Kalotaszeg* II. évf. 3., 29. és 33. szám, Bánffy-Hunyad, 1891
- ILUȚ, Petru
1997 **Abordarea calitativă a sociumanului.**
Editura POLIROM, seria Sociologie, Științe Politice, Iași 1997
- JANICSEK Jenő
2005 **Sztána története és névanyaga.**
Sztánai füzetek 2. Kolozsvár – Sztána, 2005
- JANKÓ János
1890 **Jegenye. (Kalotaszegen.)**
In: *Fővárosi Lapok. Szépirodalmi és társadalmi napi közlöny.* Huszonhetedik évfolyam, 231. szám, péntek, 1890. augusztus 22: 1693–1695.
1892a **A kalotaszegi és erdélyi magyarságról. (Különlevonat az Erdély 1892. I. 2. és 3. számából.)**
ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET, Kolozsvár, 1892
1892b **Kalotaszeg magyar népe.**
Budapest, 1892 (reprint – 1993)
- KABOS Emma
1900 **Szucsák és népe.**
In: *Erdély Népei.* Az Erdély néprajzi melléklete. Az Erdélyi Kárpát Egyesület Néprajzi Osztályának értesítője. III. évf. 3. sz., Kolozsvár, 1900: 23–27.
- KALOTASZEG (Böloni László felelős szerk.)
1890–1891 Bánffy-Hunyad és vidéke közművelődési, közgazdasági és társadalmi érdekeit képviselő hetilap. Fő dolgozó társak: Gyarmathy Zsigáné és Herrmann Antal. I–II. évf. Bánffy-Hunyad, 1890–1891
- KALOTASZEG. KÉPES-HETILAP. (Kós Károly szerk.)
1912 Sztána – Bánffyhunyad, I. évf. 1–12. szám, 1912
- KALOTASZEG (Vasas Samu szerk., jelenleg Kuszto Tibor főszerk.)
1990- Kulturális közéleti havilap. Kiadja a Pro Kalotaszeg Művelődési Egyesület. Bánffyhunyad, 1990-től
- KALOTASZEG BIBLIOGRÁFIÁJA (Ercsei Judit szerk.)
2001 Kriza Könyvek 9. Kolozsvár, 2001
- KODÁLY Zoltán
1943 **A magyar népzene.** (Második kiadás)
Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1943
1993 **Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai.** (Vargyas Lajos szerk.)
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1993
- KÓS Károly
1932 **Kalotaszeg.**
Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1932
- KÓSA László
1998 **Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920).**
Planétás Kiadó, Budapest, 1998

- KÓSA László – FILEP Antal
1975 *A magyar nép táji-történeti tagolódása.*
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975
- KÖNCZEI Csongor
1997 *Generáció- és stílusváltás a kalotaszegi cigányzenész családoknál.*
In: *Művelődés* L. évf. 2. szám, 1997: 34–37.
2002 *A regionális identitástudat határ(talanság) képzetei. Az átmeneti vidék fogalmának körülírhatatlanságáról.*
In: *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* (Szabó Á. Töhötöm szerk.)
Krizsa Könyvek 12. Kolozsvár 2002: 7–28.
2003 *Néhány gondolat a kalotaszegi cigánymuzsikusok mobilitásának változásairól.*
In: *Lenyomatok 2. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* (Szabó Á. Töhötöm szerk.)
Krizsa Könyvek 19. Kolozsvár 2003: 127–133.
- KÜRTI László
2000 *Kalotaszeg – határ, régió, fogalom.*
In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 8. (Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos szerk.),
Kolozsvár, 2000: 11–53.
- KÜRTÖSI Zsófia
2002 *A társadalmi kapcsolatháló elemzés módszertani alapjai.*
Kézirat, 2002 (In: <http://www.socialnetwork.hu> – az *Írásaink magyar nyelven* menüpont
alatt.)
- LAJTHA László
1962 *Cigánybandák és a magyar népzene.*
In: *Lajtha László összegyűjtött írásai I.* (Berlász Melinda szerk.)
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992: 150–154.
- LETENYEI László
2003 *A kapcsolatháló regénye.*
In: *Szociológiai Szemle* 2003/1: 1–15.
- LÉVI-STRAUSS, Claude
2001 *Strukturális antropológia I–II.*
Osiris Kiadó, Budapest 2001
- MAGYAR NÉPRAJZ VI.
1990 *NÉPZENE – NÉPTÁNC – NÉPI JÁTÉK.* (Főszerkesztő Dömötör Tekla)
Akadémiai Kiadó, Budapest 1990
- MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON II. (Főszerkesztő Ortutay Gyula)
1979 Akadémiai Kiadó, Budapest 1979
- MARTIN György
1990 *Kalotaszeg* (Kalotaszeg táncfolklorisztikai leírása).
In: *Magyar Néprajz VI.* (Főszerkesztő Dömötör Tekla)
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990: 432–434.
2004 *Mátyás István „Mundruc”. Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata.* Planétás Kiadó,
Budapest, 2004
- MÉREI Ferenc
1998 *Közösségek rejtett hálózata.*
Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- MÍRZA, Traian – SZENIK Ilona – PETRESCU, Gheorghe – DEJEU, Zamfir – BEJINARIU, Mircea
(szerk.)
1978 *Folclor muzical din zona Huedin / Huedin környéki népzene.*
Kolozsvár, 1978
- NAGY Jenő
1948 *Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón.*
Erdélyi Tudományos Füzetek 168. sz., Kolozsvár, 1948: 1–17. (Különlenyomat az
Erdélyi Múzeum 1943. évi 3–4. számából)
- NAGY Zsolt
1998 *Kalotaszegi népzene I–II.* Brácsa melléklet.
Népzenei Füzetek. Hangszeres népzenei példatár. Budapest, 1998: 3.

- NASTASĂ, Lucian – VARGA Andrea (szerk.)
 2001 *Minorităţii etnoculturale. Mărturii documentare. Țiganii din România (1919–1944)* / Etnokulturális kisebbségek. A dokumentumok vallomásai. A romániai cigányok (1919–1944) CRDE, Kolozsvár, 2001
- PÁVAI István
 1993a *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje.*
 Teleki László Alapítvány, Budapest, 1993
 1993b *Interetnikus kapcsolatok az erdélyi népi tánczenében.*
 In: *Néprajzi Látóhatár* II. évf. 4. sz., Debrecen 1993: 1–20.
 2005 *Kalotaszeg és a bogártelki zenészek.*
 Hagyományok Háza, Budapest, 2005
- PÉNTEK Attila
 1995 *Megkésett szüreti bál.*
 In: *Kalotaszeg*. VI. évf. 12. sz., Bánffyhunyard, 1995: 10.
- RICCI József
 1992a *Régi, népi munkafolyamatok nyomában: Szilvafőzés Lónán.*
 In: *Kalotaszeg*. III. évf. 10. sz., Bánffyhunyard, 1992: 4.
 1992b *Régi, népi munkafolyamatok nyomában: Kukoricafosztás Lónán.*
 In: *Kalotaszeg*. III. évf. 12. sz., Bánffyhunyard, 1992: 5.
 1994 *Régi lónai táncmulatságok.*
 In: *Kalotaszeg*. V. évf. 10. sz., Bánffyhunyard, 1994: 4.
- SANJEK, Roger:
 1996 *Network Analysis.*
 In: *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. (Edited by Alan Barnard and Jonathan Spencer), London & New York, 1996: 396–397.
- SÁRKÁNY Mihály
 2000a *Kultúra, etnikum, etnikai csoport.*
 In: Sárkány Mihály: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.*
 L'Harmattan Kiadó, Budapest 2000: 89–99.
 2000b *Az identitás kutatása az amerikai kulturális és a brit szociálanropológiában.*
 In: Sárkány Mihály: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.*
 L'Harmattan Kiadó, Budapest 2000: 101–114.
- SÁROSI Bálint
 1971 *Cigányzene.*
 Gondolat Kiadó, Budapest, 1971
 1980 *Hivatásos és nemhivatásos népzeneészek.*
 In: *Zenatudományi dolgozatok*, Budapest, 1980: 75–83.
 1996 *A hangszeres magyar népzene.*
 Püski Kiadó, Budapest, 1996
- SEBESTYÉN Kálmán
 1999 *Móricz Zsigmond Kalotaszegen.*
 In: *Kalotaszeg*. X. évf. 6–7. sz., Bánffyhunyard, 1999: 3–4.
- SEBŐK Marcell (szerk.)
 2000 *Történeti antropológia.*
 Replika Könyvek, Budapest, 2000
- STEWART, Michael Sinclair
 1993 *Daltestvérek. Az Oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon.*
 T-Twins Kiadó – MTA Szociológiai Intézet – Max Weber Alapítvány,
 Budapest, 1993
- SZABÓ Árpád Töhötöm
 1999 *„Közös asztalt nem ütünk”. Egy gazdatársaság közösség- és intézményvizsgálata.*
 In: *Változó társadalom*. Kriza Könyvek 1. (Borbély Éva – Czégényi Dóra szerk.)
 Kolozsvár, 1999: 124–135.
 2002 *Közösség és intézmény. Stratégiák a lónai hagyományos gazdálkodásban.*
 Kriza Könyvek 11. Kolozsvár, 2002

- SZABÓ T. Attila
1942 ***Kalotaszeg helynevei. I. Adatok.***
Kolozsvár, 1942
- SZENT-IVÁNYI István
é.n. ***Rövid áttekintés a hálózat-elemzés Network Analysis történetéről, tárgyáról és módszeréről.*** Stencil, 2435–2466, készült 60 példányban a MTA Néprajzi Kutató Csoport. Módszertani írások és munka-dokumentumok az „Életpályák és kapcsolathálók” c. kutatóvállalkozáshoz, 1. é.n.
- Dr. SZILÁGYI Sándor
1993 ***A kalotaszentkirályi néptánc tábor.***
In: *Kalotaszeg*. IV. évf., 9. sz., Bánffyhunyard, 1993: 5.
- SZUHAY Péter
1999 ***A magyarországi cigányok kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája.***
Panoráma Kiadó, Budapest, 1999
- TARDOS Róbert
1995 ***Kapcsolathálózati elemzés: új paradigma?***
In: *Szociológiai Szemle* 1995/4: 73–80.
- TÖTSZEGI Tekla
1998 ***Szokás kalendárium.***
In: *Kalotaszeg*. IX. évf. 6. sz., Bánffyhunyard, 1998: 6., 8.
- TROTTER T., Robert II.
1999 ***Friends, Relatives, and Relevant Others: Conducting Ethnographic Network Studies.***
In: *Mapping Social Networks, Spatial Data & Hidden Populations* (Edited by Jean J. Schensul, Margaret D. Lecompte, Robert T. Trotter II., Ellen K. Cromley and Merrill Singer), *4 Ethnographer's Toolkit*, AltaMira Press, Walnut Creek – London – New Delhi, 1999: 1–50.
- VARGYAS Lajos
1990 ***Hangszeres zene.***
In: *Magyar Néprajz VI.* (Főszerkesztő Dömötör Tekla)
Akadémiai Kiadó, Budapest: 1990: 171–176.
- WOLF, Eric R.
1995 ***Európa és a történelem nélküli népek.***
Akadémiai Kiadó – Osiris–Századvég Kiadó, Budapest, 1995